

Tomana¹ – Forrai – Villányiné – Trencsényi – Hudra

BURCHARD-BÉLAVÁRY ERZSÉBET ÓVODAPEDAGÓGUSI ÉLETPÁLYÁJA

DOI: <https://doi.org/10.32558/abszolot.2021.14>



Burchard-Bélaváry Erzsébet (1897–1987)

Burchard-Bélaváry Erzsébet (1897. november 9. Székesfehérvár – 1987. augusztus 17. Budapest) pedagógus, az óvodapedagógia elméleti-gyakorlati művelője, minisztériumi osztályvezető, a Kecskeméti Óvónőképző Intézet első igazgatója, a Montessori-pedagógia és módszertan egyik legjelentősebb hazai közvetítője volt.

Jómódú családba született, melyet alapvetően nagyapja, a felsőházi tagsággal is rendelkező Burchard-Bélaváry Konrád teremtett meg a magyar malomipar fejlesztésében betöltött szerepével. Apja, Burchard-Bélaváry Rezső a jogi egyetem elvégzése után a belügyminisztérium szolgálatába került, s innen ment 1918-ban miniszteri tanácsosként nyugdíjba. Eközben aktívan részt vett a Pesti Hengermalom Társaság irányításában, igazgatósági tagja volt a Royal Nagyszálló Rt.-nek, a Siófok Balatonfűrdő Rt.-nek, a Vígszínház Rt.-nek, az újjáalakult Magyar Gyáriparosok Országos Szövetségének, felügyelő bizottsági tagja az Első Magyar Általános Biztosítóknak.

¹ A Kiss Árpád Műhely 2016. október 25-i megbeszélésén Tomana Györgyi tartott bevezető előadást Burchard-Bélaváry Erzsébetéről. A szerkesztett írásos tanulmány szerzői az előadón kívül: Dr. Forrai Judit, Villányi Györgyné Jutka, Trencsényi László, Hudra Árpád.

Édesanyja, Török Mária művelt és széles látókörű asszony volt, aki fontosnak tartotta a szegény családokkal, gyerekekkel való törődést. Jótékonyági akciókat, vásárokat szervezett, ahová kislányát is szinte mindig magával vitte.

Erzsébet elemi iskoláit magánúton végezte el szülővárosában. Majd a család 1907-ben történt Budapestre költözését követően az I. kerületi felső leányiskolában tanult. Ennek befejezése után a II. kerületi Csalogány utcai Állami Tanítóképző Intézetbe jelentkezett, de nem érezte ott jól magát, elégedetlen volt a tanítással, a gyerekekhez való hozzáállással, a gyakorlati módszerekkel. A tanítói oklevelet 1916-ban szerezte meg, de nem talált megfelelő állást, ezért több éven át magántanulókat vállalt.

A fiatal Burchard Erzsébet úgy érezte, hogy valamit tennie kellene, valami újat, „levegőset”, frisset hozni abba az oktatási rendszerbe, mely bár Klebelsberg idején fejlődésnek indult, de sok tekintetben mégis elavult maradt. Úgy vélte, hogy a tanításnak jobban figyelembe kellene vennie a gyermekek mozgásigényét, sajátos érdeklődését, kíváncsiságát a világ megismerésére.

Ahogy visszaemlékezéseiben írta, 1921-ben kapta kézbe Montessori „*Selbsttätige Erziehung im frühen Kindesalter*” (Önfejlesztő oktatás korai gyermekkorban) c. könyvét „a Grill-féle könyvkereskedés Gergelyétől ezekkel a szavakkal: „*Ez egy magának való könyv!*” És ez lett a nekem való könyv!” (BURCHARD 1987) Mondhatjuk azt is, ettől fogva Maria Montessori, aki pedagógiai szakmai munkája mellett komoly társadalmi tevékenységet is végzett, feminista kongresszusokon, nőjogi és polgári mozgalmakban vett részt, baloldali körökkel volt kapcsolatban, egész életére szóló példaképpé vált számára.

De ki is volt Maria Montessori? Ahhoz, hogy értsük Burchard Erzsébet munkásságát, látnunk kell, miről szólt Montessori pedagógiája, mi volt elméletének a lényege.

Mária Montessori² a kitűnő tehetségű fiatal olasz lány anyja biztatására – aki maga is felvilágosult, olvasott nő volt – felsőfokú tanulmányokat végzett. Mivel az orvosi egyetemek még nem nyíltak meg akkoriban nők előtt, a pápa hozzájárulásával végezte el az egyetemet. 1904-ben egyetemi magántanár lett, filozófiai természettudományi doktori fokozatot szerzett. Pszichiátriai, értelmi fogyatékos gyerekek, betegek vizsgálatakor jött rá, hogy az eredmények eléréséhez nem elég az orvosi, hanem pedagógiai út vezet a megoldáshoz. Ennek nyomán lépett pedagógusi pályára, melyhez

² Maria Montessori (1870–1952) olasz pedagógus és pszichológus, a róla elnevezett pedagógiai-pszichológiai iskola megalapítója.

kapcsolódóan 1907-ben, Róma külvárosában nyílt meg első intézete (Gyermekek Háza – Casa dei Bambini), amit rövidesen követett a többi is. Gyermekevelési intézeteiben a munka gyökeresen különbözött a századforduló megszokott nevelési-oktatási gyakorlatától. Pedagógiájának lényege a gyermeki felfedezés, önállóságra való építés, melyhez optimális segítséget nyújt a pedagógus, valamint tanításközpontúság helyett az önálló tanulást helyezi előtérbe. A tanulás olyan különböző jártasságok, készségek kialakulása, mely célszerű tevékenységeken, cselekvéseken keresztül valósul meg. Maria Montessori biztosította mindehhez a fejlődéshez szükséges speciális eszközrendszert is.

Az új módszert a világon nagy elismeréssel fogadták, nemzetközi előadás-sorozatok és tanfolyamok sokasága tette ismertté. Nem csupán pedagógiai szakemberek, hanem a kor jeles tudósai, politikusai, személyiségei is lelkesedtek érte. Kanadától, Amerikától, Afrikán, Európán át Új-Zélandig, Ausztráliáig számos Montessori óvoda és iskola jött létre. Maria Montessori társadalmi tevékenységet is végzett, feminista kongresszusokon, nőjogi és polgári mozgalmakban vett részt, baloldali körökkel volt kapcsolatban.

Burchard Erzsébet, aki gyerekkorában szegény sorsú családok életével szembesült, majd később negatív tanítóképzői hatások érték, rájött, hogy a fejlődést – fejlesztést a társadalom legszélesebb rétegeiben nagyon korán, már kisgyermekkorban el kell kezdeni, még hozzá gyökeresen új, a Maria Montessori által kifejlesztett reformpedagógiai eszközökkel. Rájött arra is, hogy érdemes szabad, önálló, önfelfedező gyermekeket nevelni, hiszen ők tágabb látókörű, gazdagabb személyiségű felnőttek lesznek, amely az egész társadalomra kihat.

Azt is látta, hogy a társadalmi problémák többszörösen sújtják kora nőtársait, akiknek az elavult társadalmi struktúrákból kilépve, maguknak kellene kiharcolni új helyüket a világban. Ezért is tartotta fontosnak egész életében a gyerekek felvilágosult, nyitott szemléletű nevelése mellett, az őket nevelő nők, édesanyák, tanítónők tanítását, haladó ismeretekkel való megismertetését.

Burchard 1923 őszén Amszterdamba utazott, hogy elvégezze Maria Montessori tanfolyamát. Személyesen is megismerkedett Montessorival, sőt titkári feladatokat is betöltött mellette. Ugyanakkor életre szóló barátságot kötött Lily Roubicekkel (pedagógus, pszichoanalitikus) és Emma Plankkal (pedagógus, pszichoanalitikus). Ők kérték meg arra, hogy dolgozzon bécsi, munkásgyermekeket nevelő óvodájukban és iskolájukban.

Két évig tartó bécsi munkája után Burchard 1926-ban tért haza Budapestre, ahol már Montessori elvei alapján működő magánóvodát és népiskolát is nyitott a Krisztinavárosi saját lakásukban. Munkájában a szervezés és működtetés területén édesanyja sokat segített, együtt dolgoztak. Az óvoda 1927-től 1944-ig működött. Az iskoláját 1928-tól csak 1941-ig tartotta fenn, mivel az árjásító zsidótörvények miatt nem volt hajlandó egyetlen gyermeket sem a származása alapján elküldeni.

Az említett időszakban a Montessori-pedagógia legismertebb hazai személyiségévé vált Burchard-Bélaváry Erzsébet világlátására, gondolkodására érthető módon nagyon hatottak a reformgondolatok. Kiváló gyakorló pedagógiájáról így ír visszaemlékezéseiben: „*Ez abból állt, hogy kevés szóval, nagyon szép világos mozdulatokkal megmutattam, mit lehet az eszközzel csinálni. Ha például színlapocskák voltak az asztalon, két ujjammal szépen megfogtam mondjuk a piros színlapocskát, és kitétem eléje az asztal közepére. Azután ugyanígy melléraktam a másik piros lapocskát és azt mondtam: »ez piros«.* Ugyanezt tettem a két kék lapocskával is, de a gyerek rendesen már maga nyúlt a másik kék lapocska után, és az első mellé tette. Ugyanez történt a sárga lapocskákkal is...”³

A gyerekek az óvodában kisméretű székeket, bútorokat kaptak, korosztályuknak megfelelő, fejlesztő játékokkal játszhattak, a felnőttek hozzáállása a fejlettségi szintjüknek megfelelő volt, többé nem büntettek, nem parancsoltak, hanem kértek. Burchard Erzsébet a legkisebbek fejlesztésére nagy hangsúlyt helyezett, de a felsőbb korosztályokkal való foglalkozások is fontosak voltak.

Az iskola mindvégig osztatlan volt. Ennek előnye az volt (24–28 gyerek járt a négy osztályba összesen), hogy a nagyobb gyerekek példáját a kicsik utánzással követték.

Az iskolai tanítási idő első három órája intenzív munkával telt el. Szabadpolcos rendszer dobozokban kínálta a gyermekeknek a 4 osztály anyagát: a gyerekek azzal foglalkozhattak, ami éppen érdekelte őket. A beszélgetést nem tiltották, hiszen az eszközök használata sokszor együttműködést kívánt a gyermekek között.

Egyúttal fejlődött a gyermekek önállósága is, mivel az ismereteket nem készen kapták, nekik kellett a valóságot felfedezni. A pedagógus csak akkor segített, ha a gyerek elakadt valamiben és igényelte a támogatást. „*Segíts, hogy önállóan tudja dolgozni*” – ez a Montessori-gondolat érvényesült Burchard Erzsébet budapesti kisiskolájában is.⁴

³ BURCHARD Erzsébet: *Visszaemlékezéseim Montessori-módszerű magánóvodámra és magán-„népiskolámra*„, *Pedagógiai szemle*, 37. (1987) 12. p. 1187–1207

⁴ PUKÁNSZKY Béla – NÉMETH András: *Neveléstudomány*, Nemzeti Tankönyvkiadó RT. 1996. <http://mek.oszk.hu/01800/01893/html/11.htm>

Munkássága révén egyre nagyobb lett elismerése szakmai körökben is, az 1930-as évektől kezdve intézetében és a Budapesti Állami Óvónőképzőben továbbképző tanfolyamokat, gyakorlati bemutatókat vezetett óvónők, tanítók, szülők számára.

Burchard Erzsébet 1930-ban Rómában is tanult, elvégzett egy nemzetközi Montessori-tanfolyamot. Ebben az évben lefordította Montessori módszertani könyvét, melyben filozófiáját, pedagógiai meggyőződését, gyakorlati tapasztalatait írta meg.

Montessori egyébként ebben az évben a Magyar Pedagógiai Társaság meghívására Magyarországon járt, s a társaság tiszteletbeli taggá is választotta. A szakirodalomban az a feltételezés is előfordul, hogy Burchard maga hívta őt könyve magyar nyelvű bemutatójára. Az azonban biztos, hogy Burchard beszámolója szerint Montessori ittlétekor meglátogatta az ő óvodáját. Megjegyzendő, hogy Montessori másodszer 1936 májusában járt Magyarországon Budapest székesfőváros Iskolán kívüli Népművelési Bizottságának meghívására, s a Gyermek Hét keretében előadást tartott a fegyelem és a szabadság nevelési kérdéséről. Egyúttal részt vett a Budapesten tartott Montessori-tanfolyam hallgatóinak levizsgáztatásában, s a Fináczy Ernő emlékgyűlésén is.⁵

Burchard Erzsébet életében is fontos esemény, hogy Kenyeres Elemér segítségével 1933. januárjában létrejött a Magyar Montessori Egyesület. Az alakuló ülés elnöki megnyitójában Kenyeres a következőkben foglalta össze az új szervezet feladatait:

„A későbbi összejöveteleken tartandó előadásoknak és gyakorlati bemutatóknak az lesz a célja, hogy Montessori gondolatait, eljárásait, eszközeit s intézeteit mind behatóbban megismertessék és bebizonyítsák, hogy mit milyen mértékben lehet a Montessori-rendszereből nálunk meggyökereztetni nevelésünk fejlesztése végett. Nem vak szolgálói vagy elfogult majmolói, hanem meggyőződéses hívei akarunk lenni Montessorinak. Jóindulattal, de éber ítéllettel vizsgáljuk meg amit mond, éppen azért, mert ő mondja, akít mélyen tisztelünk és nagyra becsülünk. Egyesületünk nemcsak a megérdemelt magasztalásnak, hanem az igazságos és megérdemelt kritikának is helye akar lenni.”⁶ (KENYERES, 1933. 90. o.)

Burchard Erzsébet az 1930-as–1940-es években igen élénk szakírói tevékenységet is kifejtett: egyre-másra jelentette meg írásait a Montessori-módszerről, óvodája és iskolája tapasztalatairól.

1941-ben, iskolájának megszüntetése után 1942-ig a Kontrollbüro Közép-európai Szállítmányozási Vállalatnál dolgozott gép- és gyorsíróként.

⁵ GARAI József (1938): *Az erkölcsi nevelés alapelvei Montessori rendszerében*, Szeged, 5

⁶ KENYERES Elemér: *A Gyermek* 1933. 25. évfolyam, 1-3. sz. 90

Mint már említettük, magánóvodáját 1944-ben bezárta, de felkérte egyik volt tanítványát egy azonos szellemben működő óvoda működtetésére. Ezekben az években a történelmi események egyre inkább a társadalmi aktivitás a politika irányába sodorták. 1944-ben a zsidó származásúak vagy nézeteik miatt üldözöttek mentésében vett részt. 1942-ben belépett a Magyarországi Szociáldemokrata Pártba. A párton belül 1943–44-ben vezetőségi tagja lett a Kommunisták Magyarországi Pártja által szervezett pedagógiai munkaközösségnek. 1945-ben belépett a Magyar Pedagógusok Szabad Szakszervezetébe is, s itt létrehozta az óvónői tagozatot.

Szakmai tevékenysége sem szűnt meg, 1945-ben a Gyermekbarátok Országos Egyesülete felkérésére írta meg a *Gyakorlati gyermekvédelem. Óvodák és napközi otthonok munkaterve* című könyvét. Ebben minden részletre kiterjedő tanácsokat, javaslatokat ad a Montessori-módszeren és eszköztáron alapuló gyermekneveléshez, intézményműködtetéshez. Burchard Erzsébet világosan látta, hogy a társadalmi változások hatással vannak a családok életére, valamint a társadalmi elvárások is megváltoznak az óvodák, napközi otthonok esetében. Könyvének bevezetőjében írja: „...a gyermek nem csak testileg éhes, hanem lelkileg is... a lelki éhséget is a napközi otthon hívott kielégíteni... különösen ipari városainkban, a család mindjobban megszűnik termelő egység lenni, tehát nem színhelye többé érdekes, szemlélődésre és segítségnyújtásra alkalmas tevékenykedésre. A gyermek pedig cselekvő energiáinak kinyilvánítására vágyik. Amely napközi otthonnak ezt sikerül megadnia, az a gyermek lelki életének egyik legfontosabb mozzanatát elégíti ki, sőt többet tesz, gyermeki kultúrát indít el útjára...”⁷

1945 után a Népjóléti Minisztérium Kisdedovási felügyelője volt 1948-ig. Sok minden tartozott hozzá, óvónők, dajkák személyi ügyei, minősítésük, óvodák létrehozása, felügyelete. Egyik legjelentősebb munkája az volt, hogy kidolgozta a kisdedovási felügyelőségekről szóló tervezetet, amely szerint a felügyelők a jól képzett, kellő tapasztalattal rendelkező óvónők lettek volna tankerületi jogkörrel. 1946-ban a vallás- és közoktatásügyi miniszter felkérése alapján megbízták a kisdedovásról szóló törvénytervezet kidolgozásával. Legfontosabb javaslatai közé tartozott, hogy az óvodák működjenek önkormányzati, községi irányítás alatt, de egyetértett az egyházi és magánóvodák működtetésével is. Itt is terveik között szerepelt a kisdedovási felügyelőségek létrehozása az erre a feladatra kiképzett óvónők felügyelői kinevezése. Szorgalmazta az Óvodai Szülők Tanácsának létrehozását, és az óvónőképzés felsőfokú szintre emelését. Tervezetét a politikai változások következtében elutasították és bevezették a szovjet

⁷ BURCHARD Erzsébet: *Gyakorlati gyermekvédelem*, Népjóléti Minisztérium 1945, 5

típusú óvodai rendszert. Így nem véletlen, hogy miután 1948-ban tanári diplomát szerzett pedagógiából, a Huba utcai pedagógiai gimnázium igazgatója lett 1949-től 1959-ig.⁸ Közben a Budapesti Óvónőképző Intézetben is tanított.

1956–57-ben, az Oktatási Minisztérium Szakértői Bizottságában részt vett a középfokú végzettségre épülő felsőfokú óvónőképzés koncepciójának elvi előkészítésében. A koncepció alapján került sor Magyarországon, elsőként az Európai térségben, a felsőfokú óvóképzés megvalósítására 1959-ben Kecskeméten, Szarvason és Sopronban⁹ A Művelődési Minisztérium ekkor kérte fel Burchard Erzsébetet a Kecskeméti Óvóképző Intézet igazgatói posztjának betöltésére.

Itteni tevékenységéről, emberi alakjáról egyik első tanítványának elbeszélése alapján alkothatunk képet. Eszerint az egyedül élő Burchard Erzsébet szolgálati lakása a felsőfokú óvóképzőben volt, a bentlakó kollégiumi hallgatók közelében. Nemcsak a képzés tartalmi kérdéseivel, de a hallgatók közérzetének jobbá tétele érdekében nevelésük példaértékű fejlesztésével is törődött. Szabályokat állított fel a kollégiumi életben, mely az óvójelöltek közösségi életének érdekében előbbre lépéseket eredményezett. Törődött a lányok szabadidejének hasznos és szórakoztató eltöltésével is. Vasárnap délutánonként beszélgetéseket szervezett, kézimunkázás közben mesélt saját életéről, elvekről – szemléletalakítási céllal. Ezeken a délutáni beszélgetéseken is sokszor szóba került a pedagógus személyisége, nevelői hatásának fontossága, példamutató tevékenységének jelentősége. Arra is odafigyelt, hogy jól érezzék magukat tanítványai: ne fázzanak, hogy eleget egyenek és aludjanak. Az egészség védelme, az odafigyelés, az empátia, a segítségnyújtás megvalósítása mind-mind része volt tevékenységeiben az emberré nevelésnek. Szigorú, következetes, emberséges, belátó magatartása példa értékű volt tanítványai számára.¹⁰

Egy másik egykori, kecskeméti diákja, dr. Mikó Magdolna visszaemlékezésében megemlíti, hogy amikor gyermeke született, Burchard Erzsébet átadta neki saját lakásának egyetlen szobáját és a fürdőszobába költözött, hogy ne kelljen drága albérletre költenie. Az alacsony, vékony, puritán életvitelű, öltözködésű igazgatónő nagyon humánusan állt diákjaihoz. A betegeket személyesen is felkereste, óvta, de gondoskodott a tanulók szórakozásáról is, irodalmi és versolvasó esteket, műveltségi

⁸ *Pedagógiai Lexikon* I. Főszerkesztők: BÁTHORY Z. – FALUS I. Keraban Kk. Bp., 1997

⁹ U. ott.

¹⁰ Hegyi Ildikó az ELTE TOK volt oktatója mesélte telefonon, aki az első végzős diák volt Kecskeméten 1961-ben. Bóczy Lajosné Erzsike az V. kerület volt óvodai szaktanácsadója 1963-ban végzett, és ő is hasonló érzésekről, tapasztalatokról számolt be.

vetelkedőket, sőt bálákat szervezett. Erre meghívta a szomszédos katonai tisztképző „arra érdemes egyéneit”, s ez az alkalom kiváló lehetőség volt a társas viselkedés, a szerény és tiszteletteljes érintkezés, a művelt társasági élet elsajátítására is.

Burchard 1962-ben ment nyugdíjba a kecskeméti intézet éléről. Nyugdíjas éveiben is igen aktívan tevékenykedett. Szoros munkakapcsolatot alakított ki az Országos Pedagógiai Intézet (OPI) Óvodai tagozatának munkatársaival. „A környezetismertetés néhány világnézeti kérdése az óvodában” c. tanulmánya két helyen is megjelent. Először 1964-ben¹¹, másodszer pedig 1974¹²-ben. Mindkét kiadvány a továbbképzés majd az felsőfokú alapképzés igényeit szolgálta.

A Művelődésügyi Minisztérium 1966-ban új óvodai nevelési program kidolgozásáról döntött. A kidolgozáshoz az irányelvek meghatározták, hogy a készülő program az óvodai nevelőmunka alapidokumentuma lesz, amely a rendtartással együtt szabályozza majd az óvodák életét, a nevelő-oktató munka tevékenységeit. A kidolgozást az OPI óvodai munkacsoportja kapta meg, akik elvégezték a Nevelőmunka az óvodában című, 1957-ben kiadott kézikönyv kritikai elemzését, s kutató - kísérletező munkát folytatva hozzáálltak a programíráshoz. Burchard Erzsébet az óvodai számolás területével foglalkozott.¹³ Ezt a munkát igazolja két publikáció is.¹⁴ A helyzetről így ír Kövér Sándorné a könyvében: „A legnagyobb bizonytalanság az 1960-as évek második felében a számolás oktatásában észlelhető. A tárgy oktatása kiválóan alkalmas a gyermekek gondolkodásának fejlesztésére, ennek ellenére a gyakorlatban tapasztalt eredménytelenséget az okozza, hogy nincsenek meg a tárgy sikeres oktatásának előfeltételei, s az óvónők nem rendelkeznek elég tapasztalattal ahhoz, hogy a gyermekekhez közel álló módon, változatosan, aktivitást biztosítva oktathatnák a tárgyat. E téren a gondolkodás fejlesztése háttérbe szorul, illetve nem a 3-6 éves korú gyermekek sajátosságainak megfelelő módszerekkel történik. A foglalkozások elsősorban a gyermekek mechanikus emlékezetének fejlődését és nem az összefüggések meglátását segítik elő. Nem szolgálják a világos

¹¹ Az 1964-es kiadvány „Az óvodai nevelés néhány problémája” c. gyűjtemény, OPI kiadás, szerkesztette SZABADI Ilona, a Pedagógiai Tanszék Óvodai Csoportja állította össze az OPI továbbképzési anyagaiból (73–89 old.)

¹² Az 1974-es kiadvány jegyzet, „Óvodapedagógiai szemelvények” címmel jelent, szerkesztette BABODI Béla, Tankönyvkiadó, Budapest, 1974. (75–86 old.)

¹³ TOMOR Lajosné: *Beszélgetés Szabadi Ilonával életéről, munkájáról, barátairól...* 36. oldal

¹⁴ BURCHARD Erzsébet: Útkeresés az óvodai számolásban, *Pedagógiai Szemle*, 1966. 7–8. szám. KÖVÉR Sándorné: *Az értelmi nevelés története óvodáinkban 1828–1975 között*, Közgazdasági és Jogi Kiadó, 1987, 220

képzetek kialakítását, a későbbi absztrakció előkészítését.”¹⁵ Jogos Burchard Erzsébet megállapítása: „Az új kézikönyvnek nagyobb gondot kellene fordítania a mennyiségek lényegbe vágó összefüggéseinek megértésére, és jól differenciálható szintkülönbségeket kell kidolgoznia a középső- és a nagycsoporttal szemben támasztott követelmények között.”¹⁶ Tehát elsősorban az óvodai matematikai nevelés tartalmi fejlesztésének lehetőségeivel foglalkozott. 1970-ben megírta az Óvodai matematikai foglalkozások. Útmutató óvónők számára című könyvét¹⁷, amelyet japán nyelvre is lefordítottak. Az óvodai nevelés programja című alapidokumentum végül is 1971-ben jelent meg. Ennek Burchard írta a matematikai fejezetét¹⁸.

Összegzőképpen megállapítható, hogy Burchard Erzsébet számára élete végéig a Montessori-pedagógia szerinti óvónői, tanítói, tanári, igazgatónői tevékenység jelentette az önmegvalósítás terepét. Ez azt is jelenti, hogy munkásságának mindig a gyermekek (ön)fejlődésének segítése, a gyermekek „felszabadítása” volt a célja. Fáradhatatlan szorgalommal és állandó önképzéssel dolgozott ennek megvalósításáért. Ezt szolgálta intézményfejlesztési koncepciók, törvénytervezetek, nevelési programok kidolgozójaként is.

A Montessori-pedagógia kiemelkedő hazai képviselője 1987. augusztus 17-én hunyt el.

A Burchard Erzsébet életpályájáról szóló vitában többen is felvetették, hogy vajon az „abszolút pedagógus” mivolt szükségképpen jár-e együtt bizonyos paternalizmussal, melynek jegyeit például Burchard igazgatónői tevékenységében lehetett tapasztalni. Ez mennyire társadalmi szükségszerűség, a korszellem kényszere, illetve a személyiségéből adódik-e? – tették fel a kérdést a résztvevők. Vélemények és ellenérvek egyaránt elhangzottak e tekintetben, de mint kiderült, minden tehetség, „kvalifikált” személyiség esetében nehéz eldönteni, hol húzódik a paternalizmus határa. Alapvető kérdésként merült fel, hogy Burchard Erzsébet esetében meg tudjuk-e határozni az abszolút pedagógusság „második pillérét”, a pedagógiától független, nyilvánosan elismert, kiemelkedő alkotói tevékenységeket? Az oktatáspolitikus, az intézményalapító-szervező, a feminista Burchard tekinthető-e ilyen tevékenységek birtokosának?

¹⁵ u. ott. 144 old.

¹⁶ u. ott. 144 old.; *Pedagógiai Szemle*, 1966. 7–8. szám, 624 old.

¹⁷ *Óvodai matematikai foglalkozások*, Útmutató óvónők számára. Budapest, 1970; 3. kiadás 1975.

¹⁸ *Az óvodai nevelés programja*, Tankönyvkiadó Vállalat, Budapest, 1971, 291.

Felhasznált irodalom

BURCHARD-BÉLAVÁRY Erzsébet fontosabb írásai:

A Montessori-féle kisdedovintézet, *Kisdednevelés*, 1926

A gyermek társasélete az óvodában, *Kisdednevelés*, 1930

Montessori Mária Budapesten, *Kisdednevelés*, 1931

Az írás szerepe a 6–10 éves gyermek életében, *A Gyermek*, 1933

A Montessori-mozgalom vázlatos története. Az Új Nevelés magyar földön, 1925–1935.
Budapest, 1935

Tanítsuk a gyermekeket öltözködni, *Gyermeknevelés*, 1936

Montessori módszer és tanmenet, Pedagógiai Szeminárium, 1936

Gyakorlati gyermekvédelem. Óvodák és napközi otthonok munkaterve, Budapest, 1945

Óvodai matematikai foglalkozások. Útmutató óvónők számára, Budapest, 1970; 3.
kiadás 1975

Hangari ho-ikunen ni okeru kyoju. Taiiku-kankyo ninshiki-kazu. Szabadi Ilonával,
Tokyo, 1983

Visszaemlékezéseim a Montessori-módszerű magánóvodámra és a magán
„népiskolámra”, *Pedagógiai Szemle*, 1987

A mentális higiénia követelményei az óvodában, Thalassa, 1995

BURCHARD-BÉLAVÁRY Erzsébet fordításai:

Montessori Mária: *Módszerem kézikönyve*, Budapest, 1930

Montessori Mária előadásai az új nevelésről, Budapest, 1932

Az ember nevelése, Ford. Mayerné Bartal Andreával. Az utószót Földes Éva, a kísérő
tanulmányt Vág Ottó írta. Pedagógiai források. Budapest, 1978